

Danny Beckers

Universiteit Nijmegen, Mathematisch Instituut
Postbus 9010, 6500 GL Nijmegen
dbeckers@sci.kun.nl

Oud Archief

De sensatie een oud tijdschrift of een oude brief op te slaan kennen de meesten van ons wel. ‘Deden ze dat toen zo? Maakten ze zich daar toen druk over?’ Danny Beckers, aio in de geschiedenis van de wiskunde aan de KUN, zal in deze rubriek geregeld een titelblad, een mooi plaatje, een raar symbool, een bizarre ruzie uit de geschiedenis van het Wiskundig Genootschap aangrijpen terwille van de historische verlustiging.

Heden ten dage is de wiskundige nauwelijks nog een publieke figuur te noemen. Op televisie zie je met de regelmaat van de klok beursgoeroes, economen en directieleden; nooit een (persoon in de hoedanigheid van) wiskundige. Wiskunde komt in de meer populaire media niet aan bod, hetgeen erop duidt dat ‘de wiskundige’ geen herkenbare figuur is (althans niet in brede kringen).

Dat was in de zeventiende en achttiende eeuw anders. Veel wiskundigen waren toen tevens publieke figuren: Johan de Witt (1625–1672) en Willem Kersseboom (1691–1771) waren als bekende staatslieden ook wiskundig actief. Toch waren bij ‘het grote publiek’ niet deze mensen gezichtsbepalend voor de wiskunde. Voor velen was wiskunde vooral gerepresenteerd door de plaatselijke rekenmeester of ingenieur die zich omwille van zijn naamsbekendheid in publieke debatten begaf, om gunstig af te steken bij zijn collega’s — tevens concurrenten. Zij noemden zich, en stonden bekend als, *wiskonstenaars*.

Dit beeld van de wiskundige als publieke figuur werd door de schrijver Pieter Langendijk in 1715 gebruikt als de komische achtergrond voor een toneelstuk. Het stuk, *De wiskonstenaars of ’t gevluchte juffertje*, handelt over Izabel, die door haar voogd Anzelmus gedwongen wordt te trouwen met de wiskundige Raasbollius. Ze geeft aan haar voogd te kennen dat ze de liefde van haar leven in Am-

sterdam heeft ontmoet. Anzelmus sluit haar op, opdat ze zich niet aan deze jongeman zal verbinden. Izabel vlucht echter en ontmoet in het geniep haar geliefde in een herberg ergens tussen Utrecht en Amsterdam. Anzelmus en doktor Raasbollius ontdekken de vlucht, en reizen Izabel achterna. Ongelukkig genoeg willen zij in dezelfde herberg de nacht doorbrengen. In de herberg ontmoet doktor Raasbollius een collega, doktor Urinaal, en zij raken in discussie: Raasbollius is aanhanger van het geocentrische wereldbeeld, terwijl de Copernicaan Urinaal juist het heliocentrisch wereldbeeld belijdt.

Het ‘kluchtspel’ van Langendijk is op rijm gesteld waarbij de zinnen soms halverwege worden overgenomen door een ander karakter: de acteurs moesten dus goed op elkaar zijn ingespeeld. De beide wiskundigen treden samen op wanneer in de herberg een aantal mensen wil gaan eten. Zij komen ruzie makend binnen terwijl Anzelmus probeert de gemeederen enigszins te bedaren:

Raas. *’k Loof dat gy nooit geen sfeer of globus hebt gezien.*

Weet gy wat sinus is, oftangens? Uri. Ja. Raas. *Misschien.*

Den klootschen driehoek, vriend, weet jy die te berekenen?

Uri. *Jy weet van de Algebra zoo min als hemel tekenen!*

An. *Maar heeren, weest gerust.* Uri. *Die lompe botmuil praat*

Met my, en weet van triangel noch quadraat!

De argumenten van de beide heren worden breed uitgesponnen en geïllustreerd met het tekenen van cirkels op de vloer, waarbij de schalen en kannen van de gedekte tafel worden geplukt om dienst te doen als hemellichamen. Op de afbeelding staan de beide wiskundigen druk gesticulerend bij hun construc-

ties, terwijl de dames en heren toeschouwers zich aan de maaltijd zouden willen begeven.

Uiteindelijk loopt het allemaal goed af. De wiskundigen verzoenen zich en delen elkaars uitvindingen, waaronder een uit veren opgebouwde vestingmuur die iedere kanonskogel die erop wordt afgevuurd weer terug schiet richting aanvaller. De oom van Izabel ziet in dat Raasbollius geen geschikte huwelijkskandidaat is. Hij heeft inmiddels kennis gemaakt met de Rechtskundige die Izabel wil trouwen, en acht hem een geschiktere huwelijkskandidaat.

Overigens stelt Langendijk de Rechten niet boven de Wiskunde: de verloofde van Izabel is wiskundig ook enigszins onderlegd. In zijn voorwoord geeft de auteur bovendien aan dat het hem er om gaat de spot te drijven met de gewaande wijsheid van sommige rekenmeesters, niet om het vak zelf. Deze persiflage toont echter dat de regel “alle publiciteit is goede publiciteit” uitzonderingen kent. Gelukkig lezen middelbare scholieren geen Langendijk meer.

Literatuur

H.J. Zuidervart, *Van ‘konstgenoten’ en hemelse fenomenen*, Rotterdam: Erasmus (1999)

Gravure naar een toneel uit *De wiskonstenaars* van Pieter Langendijk: de wiskundigen Raasbollius en Urinaal discussieren over de loop der planeten terwijl gasten en personeel hongerig toezien.